

Verdeling van zorg en arbeid

Jan Janssens

De laatste jaren wordt steeds vaker de vraag gesteld of gezinnen hun functie van opvoeding en verzorging nog wel optimaal kunnen vervullen. Veel politici uiten daarover hun zorgen. Zij benadrukken dat opvoeding een groot maatschappelijk belang vertegenwoordigt; kinderen zorgen voor continuïteit in onze samenleving en goed opgevoede kinderen veroorzaken minder problemen.

Ten tijde van het kostwinnersmodel (man werkt, vrouw doet opvoeding en verzorging) hoorde men deze geluiden minder. Dat model is niet meer. Er is een andere verdeling van zorg- en arbeidstaken in gezinnen ontstaan. Onder invloed van een actief emancipatiebeleid is de arbeidsparticipatie van vrouwen sterk toegenomen, waardoor de zelfstandigheid en maatschappelijke inbreng van vrouwen sterk is vergroot.

Zolang er nog geen kinderen zijn is er nog niets mis. De problemen ontstaan als de eerste geboren wordt. Vaak gaan vrouwen dan parttime werken, terwijl de man zijn fulltime baan behoudt. Dit anderhalfverdienersmodel is kenmerkend voor onze samenleving. Waarom kiezen daar zoveel gezinnen voor en is er wel sprake van keuzevrijheid? Waarom niet terug naar het kostwinnersmodel, waarin de verdeling van arbeid en zorg zo simpel geregeld is? Daarvoor zijn meerdere redenen. Vrouwen hechten aan hun positie op de arbeidsmarkt. Enerzijds is er de culturele druk dat het 'not done' is om volledig met werken te stoppen, anderzijds is er ook nog steeds sprake van een norm die zegt dat moeders voor hun kinderen moeten zorgen. Opvoeden blijft een van hun primaire taken. Er is niet alleen sprake van culturele druk, er is ook financiële druk. In de tijd dat er nog geen kinderen waren, hebben man en vrouw een bepaalde levensstijl en uitgavenpatroon ontwikkeld, die men niet zonder meer wil opgeven als er kinderen zijn. Kinderen zijn duur, de hypotheek moet worden afbetaald en tenminste een keer per jaar op vakantie moet kunnen. Onder invloed van die financiële druk en gelet op de culturele druk, besluiten veel vrouwen parttime te gaan werken. Hun inkomen gaat niet geheel verloren en ze creëren ruimte om hun opvoedingstaak te vervullen.

Maar waarom moet de vrouw dat offer brengen? Mannen kunnen toch ook parttime gaan werken? Opnieuw is er geen sprake van keuzevrijheid. Op de eerste plaats is er een financieel argument: mannen verdienen over het algemeen nog meer dan vrouwen. Op de tweede plaats is er sprake van culturele druk. Gaan mannen minder werken, dan worden ze niet voor vol aangezien. Ze verliezen niet alleen inkomen, maar ook status, invloed en promotiekansen. En hoewel man-

Jan M.A.M. Janssens is als hoogleraar verbonden aan de afdeling Pedagogische Wetenschappen en Onderwijskunde, Sectie Orthopedagogiek: gezin en gedrag, en directeur van het Onderwijsinstituut PWO van de Katholieke Universiteit Nijmegen.

Correspondentieadres: Sectie Orthopedagogiek: gezin en gedrag, Postbus 9104, 6500 HE Nijmegen, e-mail: j.janssens@ped.kun.nl

Forum

nen aangeven een grotere taak in de opvoeding van hun kinderen te willen hebben en daarvoor werktijd willen inruilen, komt dat er maar mondjesmaat van, op grond van genoemde financiële en culturele prikkels.

Zo ontstaat het anderhalfverdienersmodel. Dat model legt een enorme organisatorische druk op vrouwen, zo blijkt uit onderzoek. Ze staan voor een dubbele taak: werken en zorgen. Dat brengt stress, spanning en druk teweeg. Veel vrouwen vragen zich af of zij wel voldoende tijd aan hun opvoedingstaak besteden en bij een aantal ontstaan hierover schuldgevoelens. Die combinatie van werk en zorg zou hun kinderen niet ten goede komen. En ook veel politici en beleidsmakers denken zo. Mannen zouden wel in willen springen, maar financiële en culturele druk houdt hen tegen.

Kan de overheid door gericht gezinsbeleid deze problemen oplossen? In 1996 heeft de Commissie Toekomstscenario's vier mogelijke oplossingen geschetst. Op de eerste plaats zouden wij weer terug kunnen naar het oude kostwinnersmodel, het bestendigingsscenario. Die oplossing lijkt niet reëel. Zij gaat in tegen het emancipatiebeleid, tegen de wens van vrouwen om te blijven werken, zij het parttime, en tegen de wens van mannen om een grotere rol in de opvoeding te spelen.

Een tweede oplossing is het zogenaamde verdelingsscenario, waarin man en vrouw ieder 23-28 uur per week werken en daarnaast samen verantwoordelijk zijn voor de zorgtaken. Nadeel van dit model is dat het leidt tot teveel inkomensverlies. Bovendien zijn de veranderingen voor mensen wel erg rigoreus en duurt het nog jaren voordat zo'n model cultureel geaccepteerd wordt.

Een derde oplossing is het uitbestedingsscenario. Man en vrouw blijven fulltime werken en zorgtaken worden tegen betaling uitbested. Nadeel van dat model is dat het ingaat tegen de wens van ouders om tenminste een deel van de opvoeding en zorgtaken zelf uit te voeren.

Het vierde scenario is het combinatiescenario. Man en vrouw werken ieder 29-32 uur per week en een deel van de zorgtaken wordt tegen betaling uitbested. Dat model lijkt meer aanvaardbaar dan de drie andere. Het sluit beter aan bij wat mannen en vrouwen willen en het leidt niet tot een niet te accepteren teruggang in inkomen. Bovendien komt het de opvoeding van kinderen ten goede. De taken zijn immers meer evenwichtig verdeeld over mannen en vrouwen. Mannen krijgen de mogelijkheid om zich intensiever met de opvoeding bezig te houden en vrouwen ervaren minder opvoedingsstress, omdat opvoeding een gedeelde taak is geworden.

Maar hoe kom je van een anderhalfverdienersmodel tot een combinatiescenario? Gelet op de eerder beschreven financiële en culturele redenen, gaat dat niet vanzelf. Hier ligt een taak voor de overheid. Zij kan een gericht gezinsbeleid voeren dat tot realisering van het combinatiemodel kan leiden. De overheid doet al wel het een en ander, maar niet genoeg. De overheid blijft arbeidsparticipatie van vrouwen bevorderen, neemt maatregelen die flexibilisering van arbeid vergroten. Zij heeft verlofregelingen gecreëerd en stimuleert uitbreiding van kinderopvang. De verlofregelingen zijn echter niet optimaal. Vaak gaat het om onbetaald verlof van beperkte duur en tijd. De kinderopvang schiet kwantitatief tekort; er zijn te weinig plaatsen. Maar ook bij de kwaliteit ervan worden in toenemende mate vraagtekens geplaatst. In het combinatiescenario zijn verlofregelingen overigens nauwelijks nodig, behoudens zwangerschapsverlof en is betaalde kinderopvang alleen nodig voor omstandigheden en tijdstippen, waarop beide ouders niet kunnen 'zorgen'.

Wat doet de overheid nog meer? Oud-staatssecretaris Phoa heeft de campagne 'Wie doet wat?' gelanceerd. Er zou een brede maatschappelijke discussie moeten

ontstaan over een grotere taak van de man in het huishouden. Dit soort campagnes zet geen zoden aan de dijk. Zolang de meeste mannen fulltime blijven werken, is er nauwelijks ruimte voor meer zorgactiviteiten. Het CDA zet in het huidige kabinet in op de levensloopverzekering. Mensen kunnen sparen en het gespaarde bedrag in de toekomst besteden voor zorgverlof. Het gaat om geringe bedragen waaraan de overheid weliswaar een bonus toevoegt, maar die dan nog zo gering blijven dat er hooguit een paar maanden zorgverlof van betaald kunnen worden. Ook dat is derhalve geen structurele oplossing. Ook denkt het CDA aan extra financiële steun aan gezinnen in de vorm van grotere fiscale ouderaftrek en meer kinderbijslag. Het probleem dat ik daarbij heb, is dat dit soort extra's gegeven gaat worden, ongeacht de wijze waarop gezinnen arbeids- en zorgtaken verdeeld hebben!

Om te komen tot het combinatiescenario zijn veel drastischer maatregelen nodig. Ik noem er drie:

1. Hef circa 100% belasting op het inkomen dat ouders van kinderen op de vijfde werkdag van de week verdienen. Binnen korte tijd werkt niemand meer dan vier dagen per week.
2. Compenseer het inkomensverlies dat het gevolg is van de eerste maatregel fiscaal door middel van extra ouder- en kinderaftrek en door middel van hogere kinderbijslag, en maak de hoogte van de compensatie afhankelijk van de mate waarin ouders zorg en arbeid verdelen volgens het combinatiescenario; meer fiscale aftrek en meer kinderbijslag voor die gezinnen die zorg en arbeid volgens het combinatiemodel geregeld hebben.
3. Kinderopvang wordt voor maximaal 2,5 dagen gesubsidieerd. Meer opvang moet tegen kostprijs betaald worden.

Welke politieke partij durft nu echt de nek uit te steken?